

UDK 371.72(497.1)"1992/1996"
COBISS.SR-ID 230081292

ISSN 0350-2899. - God. 41, br. 4 (2016), str. 337-340.

JUGOSLOVENSKI PROJEKT „ZDRAVA ŠKOLA” – MODEL ZDRAVSTVENOG VASPITANJA U OSNOVNOJ ŠKOLI ZA XXI VEK

HEALTHY SCHOOL PROJECT IN YUGOSLAVIA - A MODEL OF HEALTH EDUCATION IN ELEMENTARY SCHOOLS FOR 21ST CENTURY

Petar Paunović

RAJAČKA ŠKOLA ZDRAVLJA/RAJAC'S SCHOOL OF HEALTH

Sažetak: Jugoslovenski projekat „Zdrava škola” koji je uspostavljen 1992. godine i ostvarivan do 1996, obuhvatio je 13 osnovnih škola na području Srbije i Crne Gore. Povodom 20 godina od završetka aktivnosti na realizaciji jugoslovenskog projekta „Zdrava škola”, autor u svome radu piše o događajima i aktivnostima u vezi sa otvaranjem pomenutog projekta. Da bi rad na promociji zdravlja u osnovnim školama bio uspešan, autor skreće pažnju na rezultate postignute u realizaciji jugoslovenskog projekta „Zdrava škola”, projekta novog zdravstvenog vaspitanja i promocije zdravlja u školi. Samo sistematskim radom na zdravstvenom vaspitanju u školi moguće je postići dobre rezultate u proširenju pojma zdravlja i zdravstvenog vaspitanja, obogatiti rečnik zdravlja, poboljšati higijenske prilike i zdravstveno stanje učenika, ishranu učenika, doprineti napretku u oblasti polnog razvoja, boljem odnosu između nastavnika, učenika i roditelja u školama i razvoju zdravstvene kulture učenika, nastavnika i roditelja na području škole.

Ključne reči: Jugoslovenski projekt „Zdrava škola”, Institut za socijalnu medicinu, statistiku i istraživanja u zdravstvu Medicinskog fakulteta u Beogradu, Odsek zdravstvenog vaspitanja Zavoda za zdravstvenu zaštitu „Timok” u Zaječaru, Health promoting school, novo zdravstveno vaspitanje, promocija zdravlja, Health promoting settings.

Summary: The Healthy School Project in Yugoslavia was established in 1992 and was being implemented until 1996; it included 13 elementary schools in Serbia and Montenegro. On the occasion of 20 years since the completion of the implementation of the Healthy School project activities, the author in his article writes about the events and activities related to the realisation of the afore-mentioned project. In order to have successful health promotion in elementary schools, the author draws attention to the results achieved in the realization of the Yugoslav Healthy School Project, a project of NEW HEALTH EDUCATION AND PROMOTION in schools. Systematic work on health education in schools is the only way to achieve good results in the expansion of the concept of health and health education, to improve health vocabulary, hygienic conditions and health status of pupils, to improve the quality of pupils' nutrition, to contribute to the progress in the field of sexual development, better communication among teachers, pupils and parents in schools and to enhance health habits of pupils, teachers and parents in schools.

Key words: Healthy School Project in Yugoslavia, the Institute for Social Medicine, Statistics and Research of Healthcare of the Faculty of Medicine, the University of Belgrade, the Department of Health Education of the Institute for Health Protection Timok, Zaječar, new health education, health promotion

I
Jugoslovenski projekt „Zdrava škola” nastaje u vreme kada se u Evropi gradi sasvim novi pristup zdravstvenom vaspitanju u školama, gde škola postaje unapređivač zdravlja (Health promoting school), angažujući u proces zdravstvenog vaspitanja na nivou škole, đake, nastavnike, roditelje, porodicu i zajednicu. Za uspeh u ovakvom radu, projekat zahteva

prethodnu dobro pripremljenu, organizovanu, stručnu edukaciju prosvetnih radnika.

Nešto ranije, na području Timočke Krajine ostvaren je projekt „Ogledne škole u radu na zdravstvenom vaspitanju u školi”, Odseka za zdravstveno vaspitanje Zavoda za zdravstvenu zaštitu „Timok” u Zaječaru, gde se u školama zdravstveno vaspitanje ostvaruje po posebnom nastavnom programu, zauzimajući

Adresa autora: Petar Paunović, Rajačka škola zdravlja, 19 314 Rajac, Srbija.

E-mail: rajcanin@gmail.com

Rad primljen: 04. 12. 2016. Rad prihvaćen: 09. 12. 2016. Elektronska verzija objavljena: 16. 03. 2017.

www.tmg.org.rs

oko 5–10% sadržaja u nastavnim planovima škola, uz angažovanje 10 viših medicinskih sestara na realizaciji zdravstveno-vaspitnih sadržaja u nastavnim planovima osnovnih škola. O rezultatima ostvarenim na realizaciji ovog projekta, koji su uzeti u obzir pri izradi jugoslovenskog projekta „Zdrava škola”, referisano je na međunarodnoj konferenciji o unapređivanju zdravlja 1986. godine u Peeblsu, u Škotskoj.

Jugoslovenski projekt „Zdrava škola” je projekat Instituta za socijalnu medicinu, statistiku i istraživanja u zdravstvu Medicinskog fakulteta u Beogradu. Projekat je realizovan kroz saradnju sa Institutom za zaštitu zdravlja „Dr Milan Jovanović – Batut” u Beogradu i Zavoda za zdravstvenu zaštitu u Novom Sadu, uz podršku Ministarstava za zdravlje i prosvetu Republike Srbije u Beogradu. Rukovodilac projekta bila je prof. dr Mirjana Živković.

Projektom su rukovodili stručni timovi. Postojao je uži i širi tim stručnjaka. U užem stručnom timu projekta bili su: dr sci. Vesna

Bjegović, dr Dejana Vuković, dr sci. Jelena Marinković, dipl. Ing. Nikola Kocev, dr sci. Branka Legetić, dr Olja Nićiforović i mr sci. Agima Jusufamić. Postojao je i širi tim stručnih saradnika i osamnaest stručnih koordinatora. Aprila meseca 1994. godine započelo se sa pripremanjem za održavanje inicijalnog seminara iz mreže škola. Formirana je grupa predavača, pristupilo se izradi učila i demonstracionih materijala za nastavu. Svaka od škola u mreži „Zdrava škola” trebalo je da angažuje po tri nastavnika iz svoje sredine. U projektu je postavljeno da nastavnici u svojim školama budu koordinatori zdravstvenog vaspitanja na području škole iz koje su, a da škole budu stručno-metodološki centri za rad na zdravstvenom vaspitanju u školama i zajednicama gde škole postoje i rade.

Inicijalni seminar je održan na Brankovcu u trajanju od pet dana. Posle toga, planirano je da takav projekat bude održan u svakoj školi iz mreže „Zdrava škola” koju su sačinjavale sledeće škole i koordinatori projekta:

Tabela 1. Škole i koordinatori jugoslovenskog projekta „Zdrava škola”.
 Table 1. Schools and coordinators of the Yugoslav Healthy School Project

Osnovna škola/Elementary school	Koordinatori projekta/Project coordinators
OŠ „Ivo Lola Ribar,” Sombor	Malivuk Mirjana, direktor Jasmina Lekić Beljanski
OŠ „Žarko Zrenjanin,” Zrenjanin	Marica Bavrilo dr Ileana Lelea
OŠ “Milentije Popović,” Beograd	Milijana Sindelić, direktor dr Mira Škorić Svetlana Pantelić
OŠ „Vladislav Ribnikar,” Beograd	Vesna Fila, direktor Nada Radisavljević, zamenik direktora
OŠ „Lazar Savatić,” Zemun	Biljana Romčević dr Danica Salaški
OŠ „Radmila Šišković,” Smedervska Palanka	Vesna Radivojević
OŠ „Vuk Karadžić,” Donji Milanovac	Jovica Orlović dr Petar Paunović
OŠ „13. oktobar,” Čuprija	Zorica Nešić
OŠ „Miloš Crnjanski,” Beograd	Gordana Milojević, direktor Gordana Kedžić dr Biljana Đurović
OŠ „Aca Marović,” Priština	Miroslava Miletić, direktor
OŠ „Njegoš,” Kotor i OŠ „Mahmut Lekić,” Tuzi	Mitra Nikolić
OŠ „Aca Golović,” Nikšić	
OŠ „Sveti Sava,” Niš	

Sve aktivnosti u jugoslovenskom projektu „Zdrava škola” planirao je projektni tim.

Uži tim su sačinjavali: dr sci. Mirjana Živković, redovni profesor, dr sci. Vesna Bjegović, asistent, koordinator projektnog planiranja, dr Dejana Vuković, asistent, sekretar projekta, dr sci. Jelena Marinković, vanredni profesor i dipl. Ing. Nikola Kocev, stručni saradnik.

Sedište užeg projektnog tima bilo je u Institutu za socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Beogradu. Jedan deo užeg stručnog tima bio je sa Medicinskog fakulteta u Novom Sadu: dr sci. Branka Legetić, vanredni profesor, rukovodilac projekta, dr Olja Nićiforović, lekar na specijalizaciji socijalne medicine i mr sci. Agina Jusufamić, načelnik Odeljenja za socijalnu medicinu Zavoda za zaštitu zdravlja u Podgorici.

Postojao je i širi tim projekta koji su činili: dr sci. Petar Paunović, specijalista zdravstvenog vaspitanja, direktor Zavoda za zdravstvenu zaštitu u Zaječaru, dr Dragana Lozanović, specijalista socijalne medicine Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije, dr Gordana Rajin, specijalista socijalne medicine Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i deteta Srbije, mr sci. Mira Škorić, Dom zdravlja „Dr Sima Milošević”, dr Olga Pavlović, specijalista socijalne medicine Dom zdravlja u Novom Sadu.

Pored pomenutih, u realizaciji aktivnosti jugoslovenskog projekta „Zdrava škola” učestvovali su i: Ljubica Beljanski Ristić iz Doma kulture Stari grad u Beogradu, dr Jadranka Bosnić iz Zavoda za zaštitu zdravlja iz Sombora, Latinka Dunjić iz OŠ „Aca Marović” iz Prištine, dr Anđelka Dželetović iz Republičkog zavoda za zaštitu zdravlja „Dr Milan Jovanović-Batut” u Beogradu, mr ph. Ljubinka Đikanović iz Zavoda za zaštitu zdravlja u Čupriji, dr Zoran Milošević iz Zavoda za zaštitu Zdravlja u Nišu, dr Rajko Pavličić iz Medicinskog centra u Nikšiću, dr Jaroslava Somborac iz Zavoda za zaštitu zdravlja u Kikindi i dr Zoran Vacić iz Medicinskog centra u Smederevskoj Palanci.

Nakon realizacije jugoslovenskog projekta „Zdrava škola” osnovne škole u mreži škola obuhvaćenih aktivnostima projekta postale bi – škole stručni centri. Ali, nikada do toga nije došlo jer na nivou države nije postojao takav stručni centar. Koncept projekta i iskustva dolazila su sa periferije države, iz Odseka za zdravstveno vaspitanje Zavoda za zaštitu zdravlja „Timok” u Zaječaru. Iako je on godinama pre toga ostvarivao aktivnosti stručnog centra za

rad na zdravstvenom vaspitanju, nije imao dovoljan stručni autoritet i stručne kapacitete da bi se nametnuo drugim školama stručnim centrima u državi.

II

Prve godine, obavljena je edukacija stručnih saradnika i koordinatora u Institutu za socijalnu medicinu u Beogradu. Edukaciju je, najvećim delom, realizovala, zaista, veoma stručna, inspirativna Ljubica Beljanski. Pre rada na realizaciji projekta izvršeno je u školama istraživanje – anketom, radi utvrđivanja edukativnih potreba nastavnika, učenika i roditelja. Istraživanjem su obuhvaćena 1632 učenika, 666 roditelja i 375 nastavnika iz sledećih osnovnih škola: „Vladimir Ribnikar”, „Milentije Popović” i „Miloš Crnjanski” u Beogradu, „Lazar Savatić” u Zemunu, „Radmila Šišković” u Smederevskoj Palanci, „Vuk Karadžić” u Donjem Milanovcu, „13. oktobar” u Čupriji, „Sveti Sava” u Nišu, „Svetozar Marković-Toza” u Novom Sadu, „Žarko Zrenjanin” u Zrenjaninu, „Aca Mitrović” u Prištini, „Olga Golović” u Nikšiću, „Njegoš” u Kotoru i „Mahmut Lekić” u Tuzimu [1].

Podaci istraživanja obrađivani su u Institutu za socijalnu medicinu, statistiku i istraživanja u zdravstvu u Beogradu. Nakon toga, pristupilo se organizovanoj edukaciji nastavnika po školama u obliku sedmodnevnih kurseva. Osnovni oblik edukativnog rada na kursevima bio je – kreativna radionica.

Rezultati rada na jugoslovenskom projektu „Zdrava škola” prikazani su u monografiji *Zdravlje školske dece* i u izveštajima o radu na kursevima, u nekoliko brojeva lista *Zdravstveno vaspitanje* Odseka za zdravstveno i ekološko vaspitanje Zavoda za zdravstvenu zaštitu „Timok” u Zaječaru [2]. Za nastavnike je štampana knjiga *Zdravstveno vaspitanje u osnovnim školama – Vodič za nastavnike*, publikacija UNESKO-a [3].

III

Jugoslovenski projekt „Zdrava škola” je otvorio novu paradigmu zdravstvenog vaspitanja – NOVO ZDRAVSTVENO VASPITANJE [4], paradigmu zdravstvenog vaspitanja za XXI vek. Zdravlje je uključeno u proces kreativnog učenja koji traje celog života kroz školu, kao kreativni stručni centar zdravog života gde je uključena cela zajednica. NOVO ZDRAVSTVENO VASPITANJE je KONCEPT I ISKUSTVO koji

osposobljavaju ljude da preuzmu odgovornost za sopstveno delovanje u vezi sa zdravljem i samokontrolom. NOVO ZDRAVSTVENO VASPITANJE unapređuje svest i shvatanje vrednosti zdravlja u životu i stvara samopouzdanje. Ono stvara novi kulturni sloj kao zamenu za stari iz koga deluju tradicije i predrasude o zdravlju, praznoverja i sujeverja.

Škole u mreži jugoslovenskog projekta „Zdrava škola” postale su stručni centri za zdravlje, za TREĆI PUT U MEDICINI – PROMOCIJU ZDRAVLJA. Jugoslovenski projekat „Zdrava škola” uvodi u proces učenja o zdravlju novog aktera – UČITELJA ZDRAVLJA koji govori o zdravlju JEZIKOM ZDRAVLJA. Tako su Health promotion schools postale – Health promoting settings u konceptu i praksi svetskog i evropskog zdravstvenog vaspitanja.

IV

Nakon završetka jugoslovenskog projekta „Zdrava škola” aprila 1996. godine održan je sastanak na kome je trebalo dogovoriti nastavak rada na NOVOM ZDRAVSTVENOM VASPITANJU u školama i uspostaviti novu mrežu osnovnih škola za naredne tri godine. Od predstavnika zaječarskog regiona došli su direktori dve knjaževačke osnovne škole. Sastanak je održan u prostorijama Katedre za socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Beogradu, uz učešće prof. dr Mire Živković i njenih asistenata na projektu, prof. dr Branke Legečić i njenih asistenata iz pokrajinskog Zavoda za zaštitu zdravlja iz Novog Sada, predstavnika Ministarstva za zdravlje u Beogradu, koordinatora projekta, predstavnika škola i dr. Pored ostalog, postavilo se pitanje finansiranja novog projekta. I tu se stalo. Do novog sastanka nije došlo, ni do novog projekta „Zdrava škola”.

Najveći razlozi i prepreke daljem radu na unapređivanju zdravlja u osnovnim školama bili su: 1) Medicinski fakultet u Beogradu nije mogao postati centar kreativnog učenja o zdravlju; 2) u Srbiji nije postojao takav centar još od ukidanja Instituta za zdravstveno prosvetovanje SR Srbije u Skerlićevoj ulici. Republički Institut za zdravstvenu zaštitu „Batut” u Beogradu nije bio dorastao takvom zadatku; i 3) možda i najvažnije, u Srbiji je bio nedostatak nekoliko ljudi „srčanih i žilavih [5]” učitelja zdravlja, koji bi mogli povesti za sobom prosvetu, zdravstvo i druge sisteme i sektore u društvu, u akciju promocije zdravlja, trećim

putem u medicini – putem unapređivanja zdravlja. Najsnažnije inicijative u tom pogledu dolazile su iz Zaječara, sa periferije države. Pored toga, negativno su uticali: rat na području bivše Jugoslavije, njen definitivni raspad i ukidanje zdravstvenog vaspitanja u programima vaspitanja i obrazovanja osnovnih škola.

V

U vreme kada je pisan ovaj rad jugoslovenski projekat „Zdrava škola”, pao je u zaborav. Posle 2000. godine, zdravstveno vaspitanje je nestalo iz nastavnih programa osnovnih škola. Zamenjeno je nastavnim temama iz veronauke i građanskog vaspitanje. Zdravstveno vaspitanje u osnovnim školama od 1945. godine do današnjih dana, prošlo je dug i trnovit put. Od zdravstvenog prosvetavanja u školi, posle II svetskog rata, preko ekstenzivnog zdravstvenog vaspitanja do 80-ih godina XX veka i intenzivnog zdravstvenog vaspitanja korišćenjem grupnog rada i kreativnih radionica do kraja XX veka, stiglo je do obaveštavanje o zdravlju u XXI veku. Novi programi edukacije učenika o asertivnom ponašanju i treninzi o uspešnoj komunikaciji sadrže u sebi nedovoljno ideja i činjenica u vezi sa zdravljem i ne obuhvataju u sebi druge subjekte u zajednici na području škole. Obavljaju ih u najvećem broju slučajeva osobe koje nisu edukovane u oblasti promocije zdravlja i zdravstvenog vaspitanja. Istovremeno, u zemljama Zapadne Evrope, ostvaruju se u osnovnim školama programi zdravstvenog vaspitanja po modelima škola unapređivača zdravlja (Health promoting schools).

LITERATURA

1. Medicinski fakultet u Beogradu, Institut za socijalnu medicinu, statistiku i istraživanja u zdravstvu, Zdravlje školske dece – monografija, Beograd; 1995.
2. Zavod za zaštitu zdravlja „Timok” u Zaječaru, list „Zdravstveno vaspitanje”, brojevi 65/1995, 66, 67, 68, 69 i 70/1966.
3. Mirjana Živković: Zdravstveno vaspitanje u osnovnim školama – Vodič za nastavnike, izdanje UNESKO-a, Beograd; 1996.
4. Paunović P.: Novo zdravstveno vaspitanje. Edukativni seminar o zdravoj školi. Zaječar; 1999.
5. Jelena Vlajković: Šta znači unapređivati duševno zdravlje?, časopis Zdravstveno vaspitanje, godina XVI, broj 90., Zavod za zdravstvenu zaštitu Zaječar; 1998.